

Budapesttől Krakkóig

Közép-kelet-európai körkép a Lutheránus Világszövetség teológiai és szervezeti hangsúlyairól 1984–2023 – 2. rész

■ PAP KINGA MARJATTA

Evangelikus Hittudományi Egyetem
bölcész, doktorandusz
E-mail: kuninga@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2024.99.1.1

- A közép-kelet-európai régió 2023-ban másodszor adott otthont a Lutheránus Világszövetség (LVSZ) legmagasabb döntéshozatali fórumának. A tanulmány az 1984-es budapesti nagygyűlés óta megtett út és a világszövetség-történet néhány kiemelt elemét vizsgálja közép-kelet-európai szempontból.

A régió és a magyar evangélikus szerepvállalás rövid ismertetését követően a szerző a nagygyűlés kettős funkciójának megfelelően részletesen kitér mind a „közgyűlési” feladatok (választások, teológiai és közéleti állásfoglalások), mind a két alkalom liturgikus életének összevetésére. A 2023-as nagygyűlés sajátosságai közül kiemelt szerepet kap az auschwitz-birkenai látogatás gondolköre és az evangélikus–katolikus párbeszéd az új reformáció útján.

- Kulcsszavak: nagygyűlés / arányosság / ellenkultúra / felelősség / ökumené

Nyitó istentisztelet Budapesten és Krakkóban

1984-ben tizenkétezen ünnepeltek a Budapest Sportszernokban, 2023-ban ezerkétszáz fő töltötte meg az ICE konferenciaközpont nagytermét. Bár Lengyelország más vidékeiről is érkeztek gyülekezeti csoportok, a munkanap délelőttjén megtartott istentisztelet már nem jelentett mágneses vonzerejű szenzációt. A Joanna Korczago keze alatt megszólaló egyesített énekkar huszonegynéhány tagjával azonban éppoly robbanékony lelkesedést és elszántságot sugárzott, mint a magyar evangélikusok kétszáz fős egyesített kara, akik hét karnagy vezényletével szolgáltak a negyven évvel korábbi nyitóistentiszteleten.

Az 1984-es alkalom¹ a házigazda magyarországi egyház akkor érvényben lévő úrvacsorai liturgiáját követte, az alkalomhoz illő módosításokkal és az énekversek nagy részének elhagyásával. A 2023-as nemzetközi rendtől való eltérései lényegében a *Liturgikus könyv* szerinti sorrenddel azonosak: a gyónási rész az istentisztelet elején, a hitvallás az igehirdetés után következik. A liturgiába szükség szerint beszűrődő „hivatalos” nagygyűlési üzenetek finom hangsúlyaikban különböznek: ’84-ben jóval a világszövetség alapítása előtti időre visszanyúló történelmi folyamatosság, míg ’23-ban a régiós aspektus került előtérbe.

¹ *Megnyitó istentisztelet. / Eröffnungsgottesdienst. / Opening Service. Seventh Assembly, Lutheran World Federation, 22 July 1984, Budapest.* https://medit.lutheran.hu/files/megnyito_istentisztelet_1984.pdf.

Liturgikus funkció	Budapest, 1984	Krakkó, 2023
		Kóruszolgalat
Harang	<i>Nincs adat</i>	Hangszeres szignálmotívum
		<i>Miren qué bueno</i> (a 133. zsoltár argentin változata, új tétel) ²
Kezdőének	<i>Erős vár a mi Istenünk – Luther-ének négy versszakkal</i>	
	Invokáció	Salutatio
Bevezető zsoltár	Zsolt 67,2–5.8 <i>A Pröhle-agendában Az evangélium szolgálata című fejezet introitusza</i>	133. zsoltár <i>Az egység zsoltára, lásd nagygyűlési téma (Egy test, egy Lélek, egy reménység)</i>
Ráfelelő énekvers	Kis doxológia	<i>Miren qué bueno</i> refrén (lásd fent)
	Kollekta	
A nagygyűlés kontextusba helyezése	Evangélikus világyűlések üzeneteiből 1923-tól (!)	Keresztelési hálaadás, közben a régiók köszöntése egyenként
Gyülekezeti ének	<i>Kelj fel, kegyes nap</i> (1970, 1984, 2023)	<i>Wa, wa, wa Emimimo</i> (Nigéria, 2003 és 2023)
A nagygyűlés megnyitása	„A Lutheránus Világszövetség mostani, Hetedik Nagygyűlésének főtémája: Krisztusban – reménység a világ számára. Erre tekintve figyeljünk Isten igéjére.”	Mt 18,20; imádság a Szentlélekért és a nagygyűlés megnyitása
		<i>Where two or three</i> (kanadai kánon, új tétel)
		Bűnvallás és feloldozás
		Általános könyörgés énekelt refrénnel
Kyrie énekvers		Kyrie (Iona ökumenikus közösség, új tétel)
Gloria énekvers		<i>Ehre sei, Gott in der Höhe</i> (Németország, új tétel)
		Kollekta
Igeolvasás	Ószövetségi ige (5Móz 30,15–18a.19)	
	Gárdonyi Zoltán: <i>Énekeljétek az Úrnak!</i> (kórus)	
	Epistola (Róm 8,19–24a)	Epistola (Ef 4,1–8) <i>Ef 4,4 a nagygyűlés vezérigéje</i>
	Sulyok Imre: <i>Reménység Krisztusban</i> (kórus) <i>Az alkalomra írt kórusmű ősbemutatója</i>	<i>Alleluia</i> (Brazília)
	Evangélium (Mk 1,14–15)	Evangélium (Mt 2,1–12) ³
	Szokolay Sándor: <i>Buzgón kérjük</i> (kórus)	<i>Alleluia</i> (Brazília)
	Nicei hitvallás	

² Az énekek mellett évszámok, illetve „új tétel” megjelölés jelzi, hogy 1947 és 2023 között mely LVSZ-énekgyűjteményekben szerepelt már az adott tétel.

³ A testben megjelent Istenre utaló igeválasztást magam javasoltam az igei ív összeállításakor. Az erre való utalás a záróüzenet „Egy test” című fejezetébe is bekerült: „Istentiszteleti keretben gondolkodtunk az inkarnációról, amikor Isten csecsemő, sebezhető hús-vér test lett a jászolban. A megtestesülés arra a kockázatra hív minket, hogy minden emberben és a teremtés egészében felismerjük Istent, és elfogadjuk, hogy alapjában mindnyájan egyek vagyunk.” (A szerző fordítása.)

Igehirdetési ének	<i>Ébredj, bizonyágtévő lélek</i> (1952-től 1984-ig minden kötetben)	
	Igehirdetés	
	Kodály Zoltán: <i>Szép könyörgés</i> (kórus)	<i>Called Together</i> (finn és amerikai alkotó „afrikai” éneke, új tétel)
		Apostoli hitvallás
	Általános könyörgés prózai refrénnel	
		Pax
Offertórium	<i>A nyitó offertórium 226 677,80 Ft volt, amely összeget az LVSZ az afrikai éhínség leküzdésére fordítja.</i> ⁴	<i>A nyitóalkalmon 4403 EUR gyűlt össze az LVSZ tagegyházak diakóniai munkájának támogatására.</i>
Úrvacsorai rész bevezetése	<i>Itt az Isten köztünk, 1. vers</i> (nem szerepel a <i>Laudamus</i> gyűjteményben)	Kóruszolgálat
	Gyónás, feloldozás	Prefáció
Úrvacsorai ének	<i>Mind adjon hálát Istennek, 1–4. vers</i> (nem szerepel a <i>Laudamus</i> gyűjteményben)	<i>Sanctus</i> (Cseh testvérek, új tétel)
	Úrvacsorai liturgia	
		Szerzési igék
	Miatyánk	
	Szerzési igék	
Agnus Dei	Gyülekezet prózában (!)	<i>Ya hamalaLah</i> (Palesztina, új tétel)
	Úrvacsoraosztás	
Énekek	<i>Paradicsomnak te szép élő fája</i> (a '84-es <i>Laudamus</i> -ban nem szerepel, 2017-ben igen)	<i>We're Coming, Lord</i> (Sierra Leone, 2017 és 2023)
	Magyar kórusművek Rezessy László: <i>Én Istenem, én bűnös ember</i> Gárdonyi Zoltán: <i>Szelíd szemed, Úr Jézus</i> Kapi-Králik Jenő: <i>Áldom az Urat</i>	
	<i>Felséges Jézus</i> (1947–63-ig szerepel, '84-ben nem)	<i>Witaj, krynico</i> (Lengyelország, új tétel az énekkar vezetésével)
	Nemzetközi kórusművek Casper Othmayr: <i>O Mensch, bewein dein Sünde groß</i> Johann Walter: <i>Allein auf Gottes Wort</i> Adam Gumpelzhaimer: <i>Lobt Gott getrost mit Singen</i>	<i>We've Become a Family</i> (Hong Kong, új tétel)
	<i>Győzelmet vettél</i> (1970 és 1984)	
	Hálaadó imádság, Áldás, Küldés	
Záróének	<i>Áldjad, én Ielkem</i> (minden LVSZ-kötetben szerepel, kivéve az 1990-es kiegészítő füzetet)	<i>Komm, Herr, segne uns</i> (Németország, 2003 és 2023)
	Kivonulás	Taps

⁴ *Napról Napra*, 1984. július 26. 3. o. https://medit.lutheran.hu/files/naprol_napra_1984_5.pdf.

A zenei anyag tekintetében jelentős eltérést tapasztalhatunk – megítélésem szerint a hazai esemény javára. Míg Budapesten a közös énekanyag a nemzetközi evangélikusság törzsananyagából válogat, és ezt egészíti ki a házigazda egyház zenei arculatának bemutatására is alkalmas, igényes kórusreper-toár magyar oldalról csupa kortárs, részben az alkalomra írt tétellel, valamint kiemelkedő nemzetközi evangélikus szerzők műveivel, Krakkóban az arányosságot szem előtt tartva minden régió énekei megjelennek, azonban azon az áron, hogy a gyülekezeti énekek közt az evangélikusság himnusa kivételével alig találunk közismert dallamot. Létező logika, hogy a nagygyűlés népe azáltal válik közösséggé, ahogyan együtt teszik magukévá az új tételeket, mindazonáltal ez kevésbé tükrözi az otthonosság és a közösségbe való hazaérkezés élményét.

Az evangélikus törzsananyag (*Kernlied*) kifejezését a világszövetségi repertoárra alkalmazva megállapíthatjuk, hogy ilyen tételek adják a '84-es liturgia gerincét. 2023-ban az *Erős vár* mellett az új szövegkompilációval szereplő *Kelj fel, kelj fel, fényes nap* dallam és az 1970-es évek harcos német éneke, a *Komm, Herr, segne uns* dallam csenghetett halványan ismerősen a gyakorlottabb résztvevők számára. Törzsananyag új színekkel vagy az újdonság egyesítő ereje? A nagygyűlési énekeskönyvek tágabb perspektívájú vizsgálata során is hasonló kérdésekkel szembesülünk.

Nagygyűlési énekeskönyvek párbeszéde

Az LVSZ szinte minden nagygyűlésére önálló énekgyűjteményt bocsát ki, amely egyszerre igyekszik felmutatni az evangélikus tanítás tisztaságát, épít a közösségi éneklés központi szerepére, kifejezi az evangélikus zenei hagyományok sokszínűségét a világ különböző tájain, és ezen belül kiemelt teret biztosít a nagygyűlést megrendező régióknak. 1947 és 2023 között tizenegy énekgyűjtemény látott napvilágot, benne⁵ összesen ötszáznegyven különböző zenei tétellel tíz évszázadból, hetvenkét nyelven. A 2023-as krakkói nagygyűlés zenei vezetőjeként egyedülálló lehetőségem nyílt végigkövetni az aktuális gyűjtemény szerkesztési folyamatát és saját munkánkat kontextusba helyezve tájékozódni az elődök munkájáról.

Az egymást követő gyűjtemények ívét végigkövetve kezdetben világosan kirajzolódik egy egységes szerkesztői koncepció. 1947-től 1984-ig egymásra épülő kötetek követik egymást: az ismétlődő törzsananyag – néhányétel elhagyásával – minden alkalommal új tételekkel egészül ki, így a gyűjtemények összetételszáma harminchatról fokozatosan százötvennégyre bővül. A folyamatosságot az egységes címadás (*Laudamus* 1952, 1957, 1963, 1970, 1984) is kiemeli. Az 1984-es budapesti nagygyűlésre megjelent ötödik kiadás himnológiai tekintetben egyfajta csúcspontként értékelhető: az előző évtizedekben felhalmozott és a frissen kiválogatott anyag arányos közlésével, új földrajzi területek és erős kortárs anyag beemelésével, hagyományos fejezetekbe rendezve, jól adatolt tételeket ad közre.

1990-ben fordulópont következik: a '90-es füzet csupa új tételt tartalmaz azzal a céllal, hogy ezt az anyagot a '84-es kötet kiegészítéseként, azzal együtt használják. Az ezt követő gyűjtemények (1997 Hongkong, 2003 Winnipeg, 2017 Windhoek és 2023 Krakkó) a korábbi hagyománnyal szakítva egymástól teljesen független gyűjtemények mind a zenei anyag, mind a szerkesztési elvek tekintetében. Mint ha csupa kiegészítő kötet sorakozna egymás után, a törzsananyag azonban valahol út közben elkallódott.

⁵ Az 1977-es dar-es-salaami anyag jelenleg nem elérhető.

A *Laudamus* 1984-es kiadása százötvennégy verses éneket (valamint három kánont és kilenc liturgikus tételt) tartalmaz tíz évszázadból, huszonnégy nyelven. Mint az előszóban olvashatjuk: „A gyűjtemény magját még mindig az északi, európai eredetű klasszikus evangélikus énekek adják. [...] Ez a kiadás ugyanakkor igyekszik, ha korlátozottan is, de kiegyenlítettebb válogatást közreadni a többi hagyományos evangélikus területről, valamint az ázsiai, afrikai és latin-amerikai régió egyházaiból.”⁶ A tőlünk távol eső régiók arányának növekedése mellett az 1984-es nagygyűlés házigazdája, Közép-Kelet-Európa és benne Magyarország is hangsúlyosan megjelenik az énekgyűjtemény anyagában.

Ami a magyar tételeket illeti, Kodály Zoltán szerepeltetése a *Laudamus*-kötetben inkább szimbolikus jellegű: a *Pázsitdombon üldögél* címmel Szedő Dénes szövegére alkalmazott gyermekdal (*Laudamus* 113, EÉ 536) nem képvisel maradandó értéket. Nem így a *Kínok árnyékaiból* (*Laudamus* 124, EÉ 432), amely Sulyok Imrének a ’81-es hazai énekeskönyv anyagából átvett kiváló kortárs kompozíciója Weöres Sándor hasonlóan kiemelkedő művészi színvonalú versére. Emellett két lengyel és három cseh, illetve szlovák tétel mellett a boldogmondások orosz ortodox liturgikus formában való felolgozása is megjelenik a kötetben.

A *Laudamus* 1984 tételeinek több mint fele új az éneklő közösség számára, és egyben a korábbiaknál nagyobb földrajzi változatosságot mutat. Ugyanakkor a válogatásból jól látható az elődkiadványokkal való szerves összekapcsolódás igénye is. Az előszó szerzője gyakorlati szempontokra is hivatkozik e téren: „Az énekgyűjtemény összeállítása főként pragmatikus okok miatt eléggé konzervatív. Mivel a résztvevők csak néhány napra jönnek össze közös munkára és imádságra, nincs elég idő és figyelem újat tanulni. Gyakran a támogató kórus vagy hangszeres kíséret is hiányzik. Természetes tehát, hogy főként jól bevált, közismert tételek kerülnek kiválasztásra.”⁷ (Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy tételszámából adódóan a gyűjtemény inkább énektár jellegű – a jelen vizsgálat arra nem terjedt ki, hogy mely tételeket énekelték el valóban a ’84-es ifjúsági és a „valódi” nagygyűlés számos liturgiája során.)

A 2023-as gyűjtemény egészen másfajta profilt képvisel (WITT–PAP–LANGE 2023). A kötet nyolcvannégy – a liturgiák során valóban elénekelt – tételének több mint hetven százaléka új, most először LVSZ-kötetben szereplő anyag: sok esetben nem is szükségképpen jellegzetesen evangélikus környezetből származó tétel. A német korálanyagból két erős LVSZ-Kernlied, Luther *Erős vár* himnusza és az *Áldjad, én lelkem* mellett a tematikus kapcsolódás okán az *Adj békét a mi időnkben* fért bele a gyűjteménybe. Formai tekintetben is érezhető a változás: míg a budapesti énekeskönyv több mint kilencven százalékból hagyományos verses énekeket tartalmaz, a krakkói gyűjtemény közel fele liturgikus tradíció nyugvó ciklikus tétel, kánon, zsoltárrefrén vagy imádságválasz.⁸

Magyar oldalról egyetlen tétel, a 133. zsoltárt feldolgozó *Mily gyönyörűség* című dal⁹ kapott helyet a gyűjteményben; a lengyel hozzájárulás egy 19. és egy 20. századi korál, illetve két jól használható ifjúsági ének. Ezzel egy csapásra megháromszorozódott a világszövetség alapítása óta az LVSZ-gyűjteményekben szereplő lengyel tételek száma, a régió többi egyházának zenei megjelenését azonban nem sikerült érdemben erősíteni.

⁶ *Laudamus* 1984, V. o. A szerző fordítása.

⁷ Uo. V–VI. A szerző fordítása.

⁸ Az itthoni gyakorlattól eltérően ma több evangélikus kultúrában erősödik a kortárs énekelt responzumok használata, amely a verses énekek tartalomközpontúságával szemben a repetitív tételek részvételközpontú megközelítést állítja előtérbe.

⁹ Sumonyi Zoltán és Gryllus Dániel műve.

A nyelvi sokszínűség tekintetében egyenrangúnak mondható a két gyűjtemény: a '84-es *Laudamus*ban szereplő harminc nyelv jelentős bővülés az előző kötet tizenkilenc nyelvéhez képest – a holland, a portugál és a görög kivételével csupa Európán kívüli nyelv (kpelle, sona stb.). A krakkói gyűjtemény a maga huszonhét nyelvével szintén hoz néhány olyan elemet, amely soha korábban nem szerepelt: így beemeli egy, 1990-ben még csak angolul közölt lakota ének eredeti szövegét, de ibo vagy jávai nyelvű ének sem szerepelt korábbi LVSZ-énekeskönyvben.

Mit jelentett a nagygyűlés a házigazda egyház számára?

Mint Gáncs Péter nagytarcsai lelkész írja a budapesti nagygyűlés tizedik évfordulóján: „Az áhított »csoda« elmaradt, mert nem is következhetett be. Hiszen az egyház életét nem világszervezetek és világgyűlések újítják meg, hanem Valaki egészen Más! Akik ezt elfelejtették, szükségszerűen csak keserű szájjal, csalódottsággal emlékezhetnek vissza. Aki viszont józanul a helyére tudja tenni ezt az eseményt, az ma is hálás lehet Istennek, hogy egy olyan kicsi egyháznak, mint a miénk (ma jobban látjuk, mennyire kicsiny, mint akkor...) megadatott a találkozás az evangélikusság egész világot átölelő családjával.” (GÁNCSS 1994, 254. o.)

Az 1984 utáni fejleményeket koromnál fogva, a 2023-as tanulságokat az események közelsége okán nem ildomos értékelően elemezni. Néhány jellemző vonást hadd emeljek ki mégis a mögötünk álló folyamatokból.

A házigazda lengyel egyház nagygyűlési felkészülésének útján fontos állomást jelentett a női ordináció kérdése. Mint az LVSZ hatéves jelentése megállapítja (GREENAWAY–MUMIA 2023, 8. o.), „az evangélikus *communio* az 1984-es nagygyűlés óta következetesen képviseli a nők teljes bevonását az ordinált lelkészségbe. Ma a tagegyházak mintegy 90 százaléka ordinál nőket.”

Lengyelországban 1963-tól kezdve ún. diakónus lelkészként igei és diakóniai szolgálatba állhatnak az evangélikus teológiai egyetemet végzett nők. 1999-től jogosultságot kaptak a kazuális szolgálatok végzésére. 2008-ban az egyház teológiai és hitvallási bizottsága megállapította, hogy nincs teológiai akadálya a női ordináció bevezetésének. A nők továbbra sem tölthettek be azonban parókusi állást, és nem vezethettek önállóan úrvacsorai liturgiát.

Jerzy Samiec püspök 2015-ben kezdeményezte az egyházi törvény módosítását, és az indítványról már 2016-ban többségi határozatot hozott a lengyel zsinat, azonban a kétharmados küszöböt akkor nem sikerült elérni. 2021 októberében született meg a szükséges mértékű támogató zsinati döntés, amelynek alapján a 2022. május 9-én megtartott első ünnepi istentiszteleten kilenc, különböző korú lelkésznőt ordinált Samiec püspök. Noha a folyamat során megvizsgálták a világszövetség teológiai dokumentumait és a testvéregyházi tapasztalatokat, elmondhatjuk, hogy a lengyel egyház saját tempójában érkezett meg a kiérlelt döntésig.

A világ evangélikus összefüggéseinek sajátos példája, hogy a krakkói nagygyűlés lezárását követő napokban a Nagy-britanniai Evangélikus Egyház püspökévé választották Paulina Hławiczka-Trotmant, aki tehát az első lengyel származású evangélikus püspöknő a világtörténelemben.¹⁰

„Az LVSZ felekezeti közösség, de nem befelé forduló konfesszionalista szervezet” – fogalmaz a

¹⁰ Paulinát Angliában ordinálták 2014-ben, jelenleg a döntően emigráns hátterű egyház nottinghami gyülekezetének és a londoni lengyel gyülekezetnek a lelkésze.

krakkói zárónyilatkozat. A tapasztalat nem újszerű: Nagy Gyula így ír *A budapesti nagygyűlés magyar szemmel* című összefoglalójában: „A mi tapasztalatunk szerint ez a világggyűlés minden más volt inkább, mint egy szűkkörű, konfesszionális külön tanácskozás. Kinyitotta kapuit és ablakait minden egyház és minden keresztyén ember nagy közössége irányában. Utakat és közbeeső célokat vitatott meg az egyház nagy végső célja felé vezető úton. És új indításokat adott az evangélikusoknak a világon a közös ökumenikus út vonatkozásában.” (NAGY 1985, 200. o.)

Az ökumenikus dimenzió kétségkívül a világszövetség önképének régóta meghatározó vonása. 1984-ben aligha lett volna elképzelhető, hogy katolikus teológus tartsa a nagygyűlés főelőadását (HALÍK 2023), vagy hogy a Keresztény Egység Előmozdítása Pápai Tanácsának elnöke, a Vatikán „külügyminisztere” liturgikus eseménnyel egybekötött ökumenikus kerekasztalon vegyen részt, ahol az LVSZ Luther-kabátot viselő női főtitkárával kölcsönösen keresztet rajzolnak egymás homlokára.¹¹

2023-ban már több megtett lépés van a hátunk mögött a közös irányba haladó úton. Több mint ötven év teológiai dialógusainak kontextusában a *Közös nyilatkozat* (1999), a korábbiakban említett, *A szembenállástól a közösségig* című dokumentum (2013) és a 2016. október 31-én a lundi székesegyházban Ferenc pápa és a Lutheránus Világszövetség vezetői által vezetett közös liturgia az elmúlt időszak legfontosabb mérföldkövei.

A krakkói nagygyűlés zárónapját indító áhítat keretébe beillesztett ökumenikus találkozást¹² komoly egyeztetési folyamat előzte meg. A délelőtt egy kiemelt pontján Kurt Koch bíboros és Anne Burghardt főtitkár felváltva olvasta fel az erre az alkalomra előkészített közös dokumentumot.¹³

A nagy váradalmak ellenére maga a dokumentum jobbára korábbi megszólalások megerősítését tartalmazza, így jelentőségét inkább elhangzásának ténye és körülményei, mint tartalmi elemei indokolják. A 3. fejezetben a kölcsönös kiátkozások kapcsán leírtak szimbolikus jelentősége ugyanakkor bizonyára figyelemre méltó:

„Luther Márton kiátkozása némelyekben ma is megütközést kelt. Az eseménynek helye van a felekezeti emlékezet részeként, noha a kiátkozás a reformátor halálával régen elvesztette közvetlen jelentőségét. Az evangélikusok nem ellenségek, és nem idegenek a katolikusok számára, hanem testvérek, akikkel a katolikusokat tudottan összeköti a keresztség és nem egy »azokból az alkotóelemekből vagy javakból, amelyeknek összességéből az Egyház épül és él« (*Unitatis redintegratio* 3).

Hasonlóképpen az a tény, hogy Luther Márton és az evangélikus hitvallási iratok »Antikrisztusként« hivatkoznak a pápaságra, ma is megütközést kelt, noha a Lutheránus Világszövetség nem képviseli ezt a nézetet. A két említett példa háttérében végső soron a péteri szolgálat és az egyház misztériuma, egysége és egyediségének kérdése áll. A katolikus–evangélikus dialógus folytatása során tehát ez a kérdéskör különleges figyelmet igényel.”¹⁴

¹¹ A kerekasztal résztvevőinek köre tükrözte azt a tényt, hogy 1999 óta a Metodista Világtanács, az Anglikán Közösség és a Református Egyházak Világközössége is csatlakozott a megigazulásról szóló *Közös nyilatkozathoz*. A pünkösdi világméretű testvérisége és a keleti ortodox egyház képviselője „külső tagként” hozta el hozzászólását.

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=TBCuX1MVbcM>.

¹³ *Common Word of the Lutheran World Federation (LWF) and the Dicastery for Promoting Christian Unity, Vatican (DPCU)*. Presented by General Secretary Rev. Dr. Anne Burghardt and Cardinal Kurt Koch September 19, 2023 at the LWF Thirteenth Assembly in Krakow. <https://2023.lwfassembly.org/sites/default/files/2023-09/2023A%20-%20Common%20Word%20-%20EN.pdf>.

¹⁴ A szerző fordítása.

2030-ban az *Ágostai hitvallás* küszöbön álló ötszázadik évfordulójára is készülve a folyamatos reformáció fogalma ismételten szerepelt a nagygyűlés záróüzenetében, Tomáš Halík előadásában szintén több ízben szólt az új reformáció szükségességéről és ismérveiről. Hogy mit jelent ez a Lengyelországi vagy a Magyarországi Evangélikus Egyház számára, annak megfejtése mindannyiunk számára nyitva áll.

From Budapest to Kraków

Theological and Organisational Highlights of the Lutheran World Federation 1984–2023, with a Special Focus on Central Eastern Europe – Part 2

► **In 2023, the Central Eastern Europe (CEE) region hosted the assembly of the Lutheran World Federation (LWF) for the second time. The article offers an insight to the journey from the 1984 Budapest assembly, scrutinising a few chosen elements of assembly history from a specifically CEE point of view.**

After a brief introduction to the regional expressions and the role of Lutherans from Hungary in LWF history, the two assemblies in the region are pictured in a contrastive manner. Due to the multiple functions of an assembly, the author enlarges on both constitutional matters (elections, resolutions and theological questions) and the worship life of both events, with special emphasis on the Auschwitz-Birkenau experience and Lutheran–Roman Catholic dialogue on the road of new Reformation.

► Keywords: assembly / balance / counterculture / responsibility / ecumenism

Hivatkozott művek

- A Lutheránus Világszövetség 13. nagygyűlésének záródokumentuma. „Egy test, egy lélek, egy reménység”. Ford. Mesterházy Balázs. *Evangélikus.hu*, 2023. október 3. <https://www.evangelikus.hu/hireink/teologia/a-lutheranus-vilagszovetség-13-nagygyulesenek-zarodokumentuma>. (Megtekintés: 2023. december 4.)
- A szembenállástól a közösségig. *Evangélikus-római katolikus közös megemlékezés a reformációról 2017-ben*. Ford. Pap Kinga Marjatta. Luther Kiadó, Budapest, 2016. Web: https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2022-10/dtpw-from_conflict_to_communion_hu_1.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- GÁNC S PÉTER 1994. Eltűzött remények – szükségszerű csalódottság. *Lelkipásztor*, 69. évf. 7–8. sz. 253–254. o.
- GREENAWAY, Kristine – MUMIA, Pauline (szerk.) 2023. *From Windhoek to Kraków. 2017–2023 six-year report*. Lutheran World Federation, Geneva. <https://www.lutheranworld.org/resources/publication-windhoek-krakow-2017-2023>. (Letöltés: 2023. december 4.)
- HALÍK, Tomáš 2023. Folyamatos reformációra van szükség. Főelőadás a Lutheránus Világszövetség 13. nagygyűlésén. Ford. Görföl Tibor. *Lelkipásztor*, 98. évf. 10. sz. 376–380. o.
- Hope for the Future. A Study Document for Renewing Jewish–Christian Relations 2023*. Lutheran World Federation, Geneva, 2023. <https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2023-09/20230815%20Jewish-Lutheran%2orelations.pdf>. (Letöltés: 2023. december 4.)

- LANGE, Dirk G. – MUMIA, Pauline – PLÜSS, Jean-Daniel – HINLICKY WILSON, Sarah (szerk.) 2023. „*The Spirit of the Lord Is Upon Me*”. *International Lutheran-Pentecostal 2016–2022 Dialogue Statement*. Lutheran World Federation, Geneva. https://lutheranworld.org/sites/default/files/2023-09/20230810_Lutheran-Pentecostal_dialogue_EN_o.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- Laudamus. *Hymnal for the Lutheran World Federation. Gesangbuch für den Lutherischen Weltbund*. 5. kiad. Lutheran World Federation, Geneva, 1984. Web: https://ia802300.us.archive.org/16/items/1984-laudamus/1984_Laudamus.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- LEHTONEN, Risto 2019. *Church in a Divided World. The Encounter of the Lutheran World Federation with the Cold War*. University of Eastern Finland, Jyväskylä. (Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology 19.)
- NAGY Gyula 1985. A budapesti nagygyűlés magyar szemmel. *Lelkipásztor*, 60. évf. 4. sz. 196–203. o.
- PAP Kinga Marjatta 2017. Szabad egyház szabad államban. Kalandozások a baltikumi egyházak reformációtörténetében. *Korunk*, III. évf. 5. sz. 45–49. o. Web: http://epa.oszk.hu/00400/00458/00630/pdf/EPA00458_korunk-2017-05_045-049.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- PAP Kinga Marjatta 2021a. Észt vezető a Lutheránus Világszövetség élén. *Evangelikus.hu*, június 22. <https://www.evangelikus.hu/hireink/nagyvilag/eszt-vezeto-a-lutheranus-vilagszovetseg-elen>. (Megtekintés: 2023. december 4.)
- PAP Kinga Marjatta 2021b. Nemzedékről nemzedékre. Bevezetés a magyar–finn–észt egyházi kapcsolatok történetébe. In: Antal M. Gergely et al. (szerk.): *Varia fenno-estonica. Ünnepi olvasókönyv Csepregi Márta 70. születésnapjára a finn és az észt nyelv és kultúra, valamint a magyar–finn, magyar–észt kapcsolatok köréből*. ELTE BTK Finnugor Tanszék, Budapest. (Urálisztikai Tanulmányok 23.) 388–408. o. Web: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/83138/VFE-UT_23.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- Study Guide. LWF Thirteenth Assembly Kraków, Poland 13–19 September 2023*. Lutheran World Federation, Geneva, 2023. <https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2023-08/2023A%20-%20Study%20Guide%20-full%204L.pdf>. (Letöltés: 2023. december 4.)
- „Továbbra sem leszünk munka nélkül!” Beszélgetés a hetvenéves Harmati Bélával. *Evangelikus Élet*, 71. évf. 23. sz. 2006. június 4. 5. o. Web: <https://zope.lutheran.hu/ujsagok/evelet/archivum/2006/23/051>. (Megtekintés: 2023. december 4.)
- WILLIAMS, Esther 2023. Volunteers: The-go-to-team at the LWF Assembly. 2023. *LWFAssembly.org*, szeptember 19. <https://2023.lwfassembly.org/news/volunteers-go-team-lwf-assembly>. (Megtekintés: 2023. december 4.)
- WITT, Tom – PAP, Kinga Marjatta – LANGE, Dirk (szerk.) 2023. *Reconciled and Renewed. Assembly Worship. LWF Thirteenth Assembly Krakow, Poland 13–19 September 2023*. Lutheran World Federation, Geneva. Web: <https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2023-10/2023A%20-%20Liturgy.pdf>. (Megtekintés: 2023. december 4.)